

Ankét

„A Szovjetunió Kommunista Pártja története” új kiadásáról

1961. január 6-án a Történettudományi Intézet munkatársai — a legújabbkori történeti osztály és a pártszervezet rendezésében — megbeszélést tartottak az új, 1960-ban magyar fordításban is megjelent „SzKP Története” c. műről.

Az ankét bevezető előadását *Lackó Miklós* kandidátus tartotta. Előadásában mindenekelőtt azokra az elméleti és módszertani szempontokra hívta fel a figyelmet, amelyek az új SzKP történetében iránymutatóak általában a marxista történészek, közülük is elsősorban az új- és legújabbkori történészek számára. A párttörténet iránymutató jellege a forradalmi párt — jelen esetben a legnagyobb, legtapasztaltabb kommunista párt — sajátos történelmi szerepéből következik. A forradalmi párt olyan aktív történelemformáló erő, amelyhez fogható a régebbi történeti korszakokban, a munkásosztály megjelenése előtt teljesen elképzelhetetlen. A forradalmi munkáspárt által képviselt munkásosztály érdekei és céljai egybeesnek a társadalom fejlődésének objektív irányával, éppen ezért e történelemformálás összehasonlíthatatlanul hatékonyabb lehet minden régebbi vagy más politikai irányzat, szervezet és eszmeáramlat hatóerejénél. A kommunista pártnak — más politikai mozgalmakkal szemben — nincs szüksége hamis ideológiai burokra, illúziókra stb. saját történelmi hivatásának igazolására. Ellenkezőleg: helyes tevékenységének a legmesszebbmenő tudatosság, a társadalmi erők mozgásának helyes, tudományos felmérése a feltétele. A párt nagy történelemformáló ereje, valamint tevékenységének a tudományossággal való kapcsolata — ez az a két fő vonás, ami az olvasót az SzKP története tanulmányozása közben megragadja. A párt ugyanakkor maga is történeti eleme a társadalom fejlődésének; eszköz a munkásosztály kezében az új, kommunista társadalomért folyó harcban. Maga is alá van vetve a fejlődés törvényszerűségeinek, élő, eleven mozgalom és szervezet, beágyazva az osztály és az egész társadalom pórusaiba. Így a pártnak is megvan a maga *fejlődéstörténete*. Ebben az értelemben mondhatjuk, hogy a párttörténetírás a modern kor történetkutatásán belül az egyik legfontosabb tudományos feladat: a legnagyobb történelemformáló erő *önismeretének* az eszköze.

A régebbi években a történészek viszonya a párttörténethez meglehetősen egyoldalú volt. Tételeit, megállapításait megismerték, s azután azok minden kérdésben irányelvül szolgáltak. Ez a viszony — a dogmatikus, doktrinér hibák kiküszöbölése eredményeként — azóta sokoldalúbb és a történészek részéről is sokkal aktívabb lett. Az új SzKP története világosan tükrözi az új- és legújabbkori szovjet történészek széles táborának tudományos eredményeit.

Az előadó a továbbiakban emlékeztetett arra, hogy az SzKP története újbóli megírásának fontosságát az SzKP emlékezetes XX. Kongresszusa vetette fel, mégpedig három okból: egyrészt mert az 1938-ban elkészült „Rövid tanfolyam” számos dogmatikus és szubjektivistá hibát tartalmazott; másrészt mert az azóta eltelt közel két évtized a párttörténeti ismereteket nagymértékben kibővítette; végül azért, mert a „Rövid tanfolyam” megjelenése óta lezajlott nagyjelentőségű korszak — a második világháború alatti és a háború utáni évek — összefoglaló, egységes, helyes szempontú ábrázolása mindeddig hiányzott a párttörténetből s az oktatásból is. Ezeket a célkitűzéseket az új párttörténet messzemenően valóra is váltotta.

Ami a „Rövid tanfolyam” hibáinak kiküszöbölését illeti, az előadó utalt az új párttörténet nagyobb terjedelmére. Az új kötetben az 1938-ig terjedő rész is mintegy a duplája a réginék. Ez nemcsak formai kérdés: az új párttörténet szakított a rövid, tömör — és nemegyszer ezért a bonyolultabb kérdéseket leegyszerűsítő — tételelességgel, ehelyett sokkal inkább leíró, elbeszélő és elemző módszerrel készült. Ez a módszer egyben lehetővé teszi szélesebb nemzetközi és belső történeti háttér felvázolását. Külön-

sen kidomborodnak ezek az erények a párttörténet egyes, legjobban sikerült fejezeteiben. Lackó Miklós ezzel kapcsolatban példának hozta fel az első fejezetet, amelyben plasztikus, finoman árnyalt képet kapunk a marxizmus Oroszországba való behatolásának folyamatáról, a különböző irányzatokról, ezek belső ellentmondásainak felszínre kerüléséről stb. A hetedik fejezet kiemelkedik a tömegek helyzetéről és mozgalmairól adott sokoldalú rajzával. A szovjethatalom országos megteremtését, a szovjetállam kiépítésére irányuló bonyolult munkát külön fejezet elemzi. Itt — a VIII. fejezetben — és másutt is, az új SzKP története előnyösen különbözik a régítől abban, hogy részletesen foglalkozik a nemzetiségi vidékek s az ottani pártmunka fejlődésével.

Az új munka helyreállítja a történelmi materialista módszer és szemlélet követelményeit az osztály, a párt és a vezető történeti személyiségek egymáshoz való viszonyának ábrázolásában. Mélyen beágyazza a párt tevékenységét az össznemzeti s az egyetemes történeti fejlődésbe.

A munkásosztály, a dolgozó tömegek alkotó szerepe, s a törekvés ennek megmutatására vörös fonalként húzódik végig a munkán. Maga a párt is mint fejlődő, eleven szervezet, a tömegekkel való kapcsolatának kölcsönhatásában jelentkezik. Nemcsak egy-két vezetőt látunk, hanem a párt egész kollektívájának, a helyi pártszervezeteknek, az egyszerű párttagoknak a tevékenységét is. Módszertanilag ezzel összefügg, hogy a párt célkitűzéseit, helyzetelemzéseit mindenekelőtt a *párthatározatokon* keresztül mutatja meg. Az új feldolgozás igen nagy helyet szentel Lenin elméleti és gyakorlati munkásságának, igyekszik feltárni Lenin elméleti tevékenységének egész kincsestárát. Érdeme az is, hogy a problémákról, nehézségekről és hibákról is részletesen beszél, megmutatja azok leküzdésének — gyakran bonyolult — útját. A kötet eszmei meggyőző erejét növeli, hogy nem elégszik meg azzal, hogy a helytelen nézeteket, elhajlásokat s azok képviselőit néhány elmarasztaló jelzővel illesse: ismerteti és kimerítően bírálja ezeket a nézeteket.

Mindezen túl, a munkát nagyjelentőségűvé teszi a magyar történészek számára az is, hogy először ad átfogó, összefoglaló képet a második világháború korszakáról, valamint a háborút követő időszakról, egészen 1958-ig. Ezzel kapcsolatban az előadó kiemelte az SzKP XX. és XXI. Kongresszusa munkájának, az SzKP mai politikájának sokoldalú, meggyőző elvi és gyakorlati indokolását.

Ismeretes — mondotta Lackó Miklós —, hogy a Szovjetunióban már folyik egy többkötetes, nagy tudományos apparátussal bíró párttörténet előkészítése. A most vita alatt levő egykötetes munka meglehetősen rövid idő alatt készült. Bizonyára ennek tudható be, hogy e munkának — túlnyomó pozitívumai mellett — gyengébben megoldott részei és egyes hiányosságai is vannak. Közülük az előadó kettőt emelt ki: A szovjet korszakkal foglalkozó fejezetek kevésbé kidolgozottak (e részeknél a kötet túl sokat foglalkozik a párt belső kérdéseivel, ugyanakkor a szocialista társadalom fejlődésének objektív folyamatait, a gazdasági és osztályviszonyok változásait nem ábrázolja és elemzi kellően); a második világháború utáni korszakról adott kép meglehetősen elnagyolt s nem eléggé történeti. Ezeket és más kisebb-nagyobb hiányosságokat a nagy, többkötetes párttörténeti kézikönyv nyilván ki fogja küszöbölni. Ezt a munkát nagymértékben segítik majd elő a szovjet korszak történetének feltárása terén várható további eredmények.

A bevezető előadást vita követte. *L. Nagy Zsuzsa* azokkal a tanulságokkal foglalkozott, amelyeket az új SzKP története az 1918—19-es magyar forradalmakkal foglalkozó történészek számára nyújt. Felhívta a figyelmet olyan fontos kérdések behatóbb tanulmányozására, mint pl. a kettős hatalom, az államkapitalizmus lenini elemzése, vagy a kispolgári ösztönösség gátló szerepe. Véleménye szerint hazai munkáinkban is nagyobb helyet kellene szentelni a pártstratégia, általában a párt elméleti tevékenységének ábrázolására. *Ránki György* kandidátus, az intézet tudományos titkára az új SzKP történetben érvényesülő marxista módszertan kérdéseit elemezte. A munka — mondotta többek között — nem egyszerűsíti le a kommunista mozgalom és a munkásosztály viszonyát, hanem feltárja e kapcsolat egész dialektikáját. Régebben gyakran megtörtént, hogy az osztályt és a forradalmi mozgalmat szinte azonosítottuk; ami a tudatos kommunista mozgalmon kívül állt, azt lebecsültük, vagy általánosítva elmarasztaltuk. A mű plasztikusan bizonyítja, hogy az osztályt hat a tudatos mozgalomra és fordítva. Mindezek alapján a történeti ábrázolásban nagyobb súlyt kell fektetnünk olyan problémákra, mint pl. a munkásosztály fejlettsége s ennek hatása a munkásmozgalomra. Az új munka jobban megvilágítja a nem marxista vagy nem következetesen marxista irányzatok társadalmi hátterét, negatív vagy bizonyos pozitív szerepüket az adott korszak viszonyaiból magyarázza; ugyanígy elvileg következetesen, de valósan értékeli a marxizmushoz el nem jutó, de kisebb-nagyobb pozitív szerepet is betöltő áramlatokat (lásd pl. a kispolgári pártokkal való szövetség kérdését az 1906—1912-es időszakban). *Ránki György* ezután a periodizáció kérdésével foglalkozott. Tanulság lehet számunkra is — mondotta —, hogy az SzKP

története nem követi mereven a nemzeti történet periodizációját; a párttörténetnek — miközben a legszorosabb kapcsolatban áll a nemzetközi és nemzeti történet fordulói-
val — bizonyos keretek között megvan a maga — belső fejlődéséből fakadó — önállósága is. Nagyjelentőségű elvi-módszertani tanulság számunkra az is, hogy a könyv a marxiz-
must nem valami lezárt elméletnek tekinti, mint amelynek megvolt, de már lényegében
befejeződött a fejlődéstörténete; hangsúlyozza, hogy az új fejlődési szakaszok szüntelenül
felvetik a marxizmus továbbfejlesztésének igényét és szükségességét. Ránki György végül
a második világháborúról szóló fejezettel foglalkozott. Kiemelte az 1939 nyári események
helyes ábrázolását, valamint a háború alatti belső viszonyokról adott izgalmas történeti
képet, ugyanakkor rámutatott arra, hogy véleménye szerint az 1941 tavaszi helyzet
leírása nem eléggé kidolgozott és alapos.

Szamuely Tibor kandidátus a második világháborút megelőző és a háború alatti
időszak ábrázolásának nagy elvi-politikai jelentőségét hangsúlyozta. Ő is úgy látja, hogy
a háború első szakaszának értékelése a munkában sokoldalúbb és realisabb, mint ahogyan
az egyes, a közelmúltban lezajlott vitákon kifejezést nyert. A kérdés megoldása azonban
még most sem tekinthető véglegesnek. Ellentmondás áll fenn ti. aközött, hogy a könyv
a háború első szakaszát Anglia és Franciaország részéről is imperialista háborúnak tekinti,
másképp bírálja Angliát és Franciaországot azért, mert ezt a háborút nem folytatták
komolyan és következetesen. Véleménye szerint 1939-ben a fő probléma nem az volt, hogy
Anglia és Franciaország háborút folytattak a fasiszta Németország ellen, hanem hogy *nem*
akartak tényleges háborút folytatni; hogy mégis erre kényszerültek, ez viszont nem tekint-
hető negatív mozzanatnak. Szamuely Tibor végül az igazságos és igazságtalan háborúról
szóló marxista tanításokkal való beható foglalkozás fontosságára hívta fel a figyelmet.

Gonda Imre kandidátus a munka politikai jelentőségéről beszélt. Meggyőzően
értékeli a könyv egy, a személyi kultusból származó hibákkal is terhes szakasz történetét;
de mélyreható magyarázatát adja a személyi kultusz történeti okainak is. *Spira György*
kandidátus a történelmi személyiségek helyes bemutatását emelte ki felszólalásában.
Szépen oldja meg ezt a könyv az olyan bonyolult esetekben is, amikor nem egyértelműen
vagy egyenesvonalúan pozitív szereplőről van szó, hanem olyan személyről, akinek tevő-
kenységében a pozitív és negatív elemek keveredtek. Így kerül közelebb az olvasóhoz pl.
Plechanov; pozitív oldalainak melegebb ábrázolása egyáltalában nem gátolja a szerzőket
abban, hogy működésének negatív vonásait határozott bírálattal illessék. A párton belüli
ellenzék egyes képviselői vagy csoportjai mögött megismerjük azokat a társadalmi csoport-
okat is, amelyeket képviseltek, azokat a rétegeket, amelyeknek pillanatnyi álláspontját,
meginágotású tákrözték ideológiai síkon. Így válik érthetővé, miért jelentett tevékeny-
ségük olyan nagy veszélyt, s hogy miért volt oly bonyolult az ellenük való küzdelem.
A továbbiakban *Spira György* a nagy forradalmár személyiségek ábrázolásának pozitív-
vumairól szólott, hozzátéve, hogy helyes lett volna egyes kiemelkedő pártmunkások port-
róját részletesebben kidolgozni (pl. Szverdlov, Kalinin). A munka szerkezetileg előnyösen
különbözik a régi „Rövid tanfolyam”-tól abban is, hogy az összefüggő problémákat nem
tagolja szét mesterségesen (így pl. a szocialista iparosítás és a mezőgazdaság kollektivizá-
lásának kérdéseit).

Niederhauser Emil kandidátus rámutatott arra, hogy az 1957-ben megjelent szovjet
egyetemi tankönyv nagy részletességgel tárgyalja a szovjet korszak történetét; ebben az
értelemben a párttörténetet mintegy kiegészíti. Az egyetemi tankönyv a társadalmi
struktúra változásaira is nagy gondot fordít. *Mayer Mária*, a bibliográfiai csoport munka-
társa elmondotta, hogy a szovjet párttörténészek maguk is tudatában vannak annak
hogy a könyv szovjet korszakról szóló fejezetei még több kívánnivalót hagynak hátra.
Ezt a problémát a Kommuniszt egyik utóbbi cikke is felveti.

Orbán Sándor tudományos munkatárs a munkának az agrárkérdésre vonatkozó
fejezeteiről szólott. Az új párttörténet — mondotta — nagy gondot fordít az objektív
társadalmi folyamatok ábrázolására. A gazdaságpolitikai párt- és állami határozatokat
beágyazza az objektív helyzetbe; így jut több kérdésben a régi párttörténetnél határozot-
tabb értékelésekhez. A felszólaló példának hozta fel erre az 1930 körül szükségessé vált
kolhoz-mintaalapszabályzat elkészítésének elmaradását, s a könyv ezzel kapcsolatos
bíráló értékelését. Az objektív gazdasági-társadalmi viszonyok elemzése különösen a
Nagy Októberi Forradalom előtti korszakban érvényesül. Meggyőző kép alakul ki arról is,
miért volt a Szovjetunióban a kollektivizálás idején olyan központi probléma a kulák-
kérdés. Van egy-két olyan probléma, amelyek megoldása még nem eléggé meggyőző. Így
pl. nem bizonyítja be konkrét adatokkal azt a megállapítást, hogy a kollektivizálás előtt
a parasztgazdaságok elérték fejlődési lehetőségeik határát. *Orbán Sándor* a továbbiakban
a magyar mezőgazdaság fejlődésének kérdéseire tért ki. Megállapította, hogy a Szovjet-
unióban a kolhozmozgalom több szempontból kedvezőbb körülmények között indult meg,

mint minálunk. S itt nemcsak a föld-magántulajdon megszüntetéséről van szó, hanem arról is, hogy az SzKP rögtön 1917 után irányt vett a paraszti szervezetek alacsony formáinak a kifejlesztésére. A földreform után nálunk ez nem történt meg, ami gátlóan hatott a szervezeti mozgalom kibontakozására. *Györffy György* kandidátus — az ankét utolsó hozzászólója — a párttörténet világos szerkezetét dicsérte; kiemelte az egyes fejezetek tömör összefoglalóit.

Az érdekes és tartalmas ankét *Lackó Miklós* zárszavával ért véget.